

Олександр Павлик (Переяслав)
старший науковий співробітник
науково-дослідного сектору
Археологічна експедиція НЕЗ «Переяслав»,
кандидат історичних наук

Нумізматичні знахідки XVII–XVIII ст. із с. Велика Каратুলь на Переяславщині

Село Велика Каратুলь знаходиться за 10 км на північний схід від м. Переяслав на Київщині. Вперше село згадується у 1622 р. в люстрації Київського воєводства [1].

Під час проведення археологічних розвідок на території с. Велика Каратুলь на Переяславщині вдалося познайомитися з місцевим жителем Гераськом Василем, який повідомив, що володіє нумізматичною колекцією XVII–XVIII ст. Пошук нових «експонатів» він здійснював особисто понад 10 років на сезонних городах у межах населеного пункту. У статті представлений опис 8 найдавніших монет. Загалом збірка налічує 80 нумізматичних предметів (табл. 1).

Опис монет:

Монета мідна, солід (литовська боратинка) (Рис. 1.1).

Аверс: зображений портрет Яна II Казимира та напис по колу «IOAN CAS REX» – Ян Казимир король. Під портретом напис «T.L.B.», що є ініціалами орендатора монетного двору Тіто Лівіо Бураттіні [2]. Аверсну композицію праворуч завершує фрагмент кола з крапок, що пояснюється невеликим зміщенням заготовки під час карбування.

Реверс: по колу знаходиться напис «SOLI MAG DVC LIT 1666» – солід Великого князівства Литовського та рік карбування, в середині цього кола – герб Великого Князівства Литовського, Руського та Жемайтійського – зображення вершника з мечем у правій руці, піднесеним над головою (Пагоня). Вага монети – 1,18 г, діаметр – 1,4 см.

Монета мідна, солід (литовська боратинка) (Рис. 1.2).

Аверс: зображений портрет Яна II Казимира та напис по колу «IOAN CAS REX» – Ян Казимир король. Ініціали орендатора монетного двору не збереглися через потертості від використання боратинки в обігу.

Реверс: по колу знаходиться напис «SOLI MAG DVC LIT 1666» – солід Великого князівства Литовського та рік карбування, в середині цього кола – герб Великого Князівства Литовського, Руського та Жемайтійського – зображення вершника з мечем у правій руці, піднесеним над головою (Пагоня). Вага монети – 1 г, діаметр – 1,4 см.

Монета мідна, солід (литовська боратинка?) (Рис. 1.3). Має сильні пошкодження корозією та затертості від використання її в обігу.

Аверс: читабельна лише літера R, ймовірно, від напису по колу «IOAN CAS REX»

Реверс: помітно частину герба Великого Князівства Литовського, Руського та Жемайтійського – зображення вершника з мечем у правій руці, піднесеним над головою (Пагоня). Вага монети – 0,88 г, діаметр – 1,4 см.

Монета мідна, солід (литовська боратинка) (Рис. 1.4). Має сильні пошкодження корозією, місцями наскрізно та затертості від використання її в обігу.

Рис. 1. Соліди Яна Казимира II

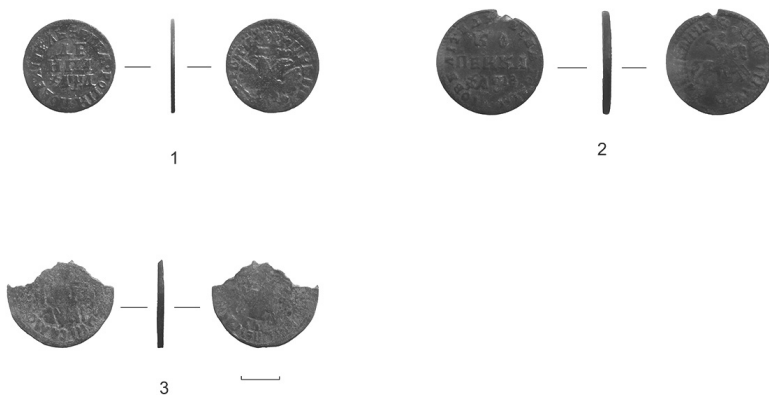

Рис. 2. Мідні монети Московського царства початку XVIII ст.

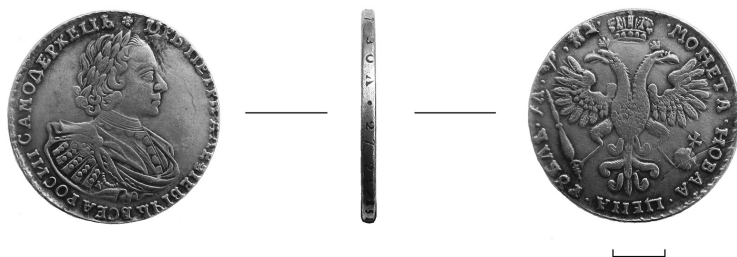

Рис. 3. Фальшивий карбованець Петра I

Аверс: читабельна лише літера N у лівій верхній частині монети, ймовірно, від напису з ім'ям короля Яна Казимира II «IOAN CAS REX».

Реверс: у правій верхній частині зберігся фрагмент напису, читабельні три літери одного слова «OL», що може бути частиною напису «SOLI MAG DVC LIT» – солід Великого князівства Литовського. У лівій верхній частині збереглася цифра 3. Враховуючи її місцезнаходження, припускаємо, що вона є останньою і монета датується 1663 р. Збереглася частина герба Великого Князівства Литовського, Руського та Жемайтійського – зображення вершника з мечем у правій руці, піднесеним над головою (Пагоня). Вага монети – 0,34 г, діаметр – 1,3 см.

Монета мідна, деньга 1704 р. (Рис. 2.1).

Аверс: у центральній частині напис «ДЕ □ НГА», під ним #АУД» (1704) – дата карбування монети кириличною системою числення, що було характерно для монет Московського царства, які випускалися у період з 1699 по 1722 рр. [3, 427]. Зовні по колу напис «ВСЕА РОСИИ ПОВЕЛІТЕЛЬ», розділений хрестом у верхній частині монети..

Реверс: «ЦРЬ ПЕТРЪ АЛЕЗІЕВИЧЪ» та зображення двоголового орла, кожна з голів якого увінчана короною. Вага – 3,68 г, діаметр – 2,35 см.

Монета мідна, номіналом 1 копійка 1707 р. (Рис. 2.2).

Аверс: в центральній частині напис «КО □ ПЕЙКА» у два ряди, під ним #АУЗ (1707) – дата карбування монети. Зовні по колу напис «ВСЕА РОСИИ ПОВЕЛІТЕЛЬ», розділений хрестом у верхній частині монети.

Реверс: напис по колу «ЦРЬ ПЕТРЪ АЛЕЗІЕВИЧЪ» та зображення святого Георгія Змієборця, що вражає списом змію. Вага – 8,17 г, діаметр – 2,6 см.

Монета мідна, номіналом 1 копійка 1712 р., фрагмент (Рис. 2.3).

Аверс: зберігся фрагмент напису «ВСЕА РОСИИ САМОДЕРЖЕЦЪ» та рік карбування #АУВІ (1712).

Реверс: частина напису «ЦРЬ І ВЕЛИКІИ КНЗЬ ПЕТРЪ АЛЕЗІЕВИЧЪ» / БК (Большая Казна). Монета відкарбована Набережним мідним двором, який використовував позначку БК на монетах, випущених до кінця 1712 р. [3, 461]. Вага – 5 г, діаметр – 2,6 см.

1 карбованець 1721 р. (Рис.3).

Аверс: портрет Петра І в наплічниках з пальмовою гілкою на грудях та округлими накладками – фестонами (Рис. 2). На його правому плечі п'ять стрічок, прикріплених у пружки плаща. Під наплічниками – літера «К», знак медальєра Осипа Калашникова.

Реверс: зображено двоголового орла, на головах знаходяться маленькі корони, над ними велика. Ця корона розділяє напис навколо орла: «МОНЕТА НОВАА ЦЕНА РУБЛЬ» та рік випуску монети кириличною системою числення #АУКА (1721 р.). Вага – 25,68 г, діаметр – 4 см [3, 427].

На гурті напис: □27 21/25 ДОЛЬ □ СЕР □ 83 1/3 ПРОБЫ 7 ЗОЛ □.

Монета містить ознаки фальшування: у місцях затертостей проявляється відмінний від срібла метал жовтого кольору. Наступною ознакою підробки виступає гуртовий напис виконаний методом втиснення. Такий метод почав використовуватися тільки у 1807 р. [3, 446]¹.

¹ Автор висловлює подяку Гераську Василю Миколайовичу за можливість ознайомитися з його нумізматичною збіркою.

Джерела та література

1. Из лострации Киевского воеводства: описание староств Каневского, Переяславского, Корсунского, Черкасского, Богуславского, Белоцерковского // Воссоединение Украины с Россией. Документы и материалы в трех томах. Том 1. 1620–1647 годы. М., АН СССР. 1953. 588 с.
2. Стефанович Д.Л. Невгамовний Бураттіні // Київський політехнік. №24. К., 2017. С. 6.
3. Уездников В.В. Монеты России 1700–1917. 4-е изд. М. 2011. 498 с.

Віктор Векленко (Дніпро)

директор Громадського історико-етнографічного
ставрографічного Музею Хреста

Володимир Виборний (Дніпро)

красзнавець, директор етнопарку
«Козацький хутір «Галушківка»

До питання про визначення та побутування різновидів «краплеподібних» хрестів на українських землях у XVII–XVIII ст.

Дослідження різноманітних ставрографічних матеріалів потребує постійного зіставлення місцевих артефактів із подібними знахідками з суміжних територій через численні свідчення культурного взаємопроникнення та міграційні процеси. Наслідком таких робіт стає не тільки розуміння регіональної етніки української ставрографії [3], але і бачення іншоземельних (зокрема – московитських) хрестів [2], які потрапляли до регіонів внаслідок тих чи інших подій.

Одним із цікавих явищ московитської хресторобної традиції є варіанти краплеподібних хрестів, вперше зафіксованих завдяки розвідкам на території Новобогородицької фортеці – Старосамарського ретраншементу [1, Рис. 4.1, 11.10]. «Хрест № 43, 52 x 45 мм, триступінчастий за композицією: прямиий латинський хрест несе в собі восьмикінцевий внутрішній, на якому лежить цата. Особливістю декору служить присутність 9 кульок діаметром 4–5 мм, з'єднаних із прямокутною основою 2 x 3 мм, яка кріпиться до балок за допомогою волют. Кути середохреста розділені описаними кульками, всі основи прикрашені трьома рисочками кожна. Беручи до уваги особливості декору, можна стверджувати, що він належить до одного з різновидів краплеподібних хрестів. На лицевій частині по краях балок розміщено трапецієподібні медальйони 5,5 x 6 мм, крім верхнього, який при тій же ширині має 4,5 мм висоти і увінчується зламаним стовпом (?). Загальна форма медальйонів нагадує багатобанні православні храми, що стало причиною виокремлення подібних хрестів до окремого розділу. На горизонтальних медальйонах написи **іс. хс.** під титлом; горішній стертий, на нижньому розміщено навскісний (Андріївський) хрест. Внутрішній хрест восьмикінцевий, 24 x 15 мм, стоїть на трапецієподібній Голгофі із зображенням криноподібного хреста, перетвореного на подобизну Андріївського. Внутрішній хрест у середохресті несе цату. Поле основного хреста вільне від зображень, декороване насічками під кутом 45°, спрямованими від центру назовні.